

УДК 339.16.012.23

А. В. СЛЮСАРЕНКО

м. Миколаїв

a.slusarenko@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОПТОВО-РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В статті розглянуто сучасний стан оптово-роздрібної торгівлі, визначено тенденції та закономірності її розвитку в ринковій економіці України та фактори впливу на результати, систематизовано данні щодо залежності коливань від впливу факторів мікро та макросередовища. Дослідження передбачає опрацювання кількісних та якісних показників з означенням проблем торговельної мережі та фінансових результатів діяльності її суб'єктів. Здійснено актуалізацію ролі торгівлі в національній економіці загалом та оптово-роздрібною як її перспективної форми в сучасному трактуванні.

Ключові слова: економічний розвиток, оптово-роздрібна торгівля, національна економіка, галузь господарства, фінансовий результат.

В сучасних умовах надзвичайної важливості набуває внесок кожної сфери економічної діяльності в розвиток національного господарства. Традиційно рушійною силою розвитку національної економіки вважається виробництво. Однак, визначаючи значимість галузей виробничої сфери, не слід применшувати роль торгівлі, завдяки якій стає можливим дотримання балансу між виробництвом і споживанням, формується суттєва частка валової доданої вартості в Україні, забезпечується робочими місцями економічно активне населення. Загалом же торговельна діяльність, як одна з найважливіших складових економіки України, від якої залежить якість життя людини, розвиток економіки та її конкурентоспроможність, сьогодні проходить динамічний трансформаційний етап розвитку.

Питанням розвитку вітчизняної оптово-роздрібною торгівлі та ринку присвятили роботи такі сучасні дослідники як В. В. Радаєва, Л. О. Омелянович, В. В. Апопій, О. М. Шканова, С. Г. Бабенко, І. Т. Мазаракі та багато інших, які обґрунтували і практично узагальнили багато чинників, що впливають на розвиток галузі. Роботи науковців висвітлюють еволюцію форм торговельних відносин, специфіку та переваги оптової та роздрібною торгівлі, аналітику сучасного стану торгівлі та ринку в межах національної економіки. Проте недостатньо уваги приділяється дослідженню питань перспективи та прогнозу розвитку саме

оптово-роздрібною торгівлі, як домінуючої форми в ринковій економіці України, та визначенню тенденцій та закономірностей розвитку як основи гнучкості стратегічного механізму розвитку.

Вищезначені аспекти науково-практичної проблематики статті засвідчують високу актуальність та визначають мету – дослідити тенденції та закономірності розвитку торговельної галузі України в сучасних умовах ринковою економіки загалом та оптово-роздрібною торгівлі зокрема. Задля досягнення поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та інструментарій кореляційно-регресійного аналізу.

В сучасних умовах ринковою економіки України розвиток оптово-роздрібною торгівлі супроводжується такими складними процесами та глибокими трансформаціями, як демонополізація, лібералізація, структурна перебудова, економічна інтеграція, інтернаціоналізація оптового та роздрібною секторів та глобалізація усіх внутрішніх товарних ринків. За визначеної системи трансформації торгівлі та ринку всі канали сфери товарного обігу поступово поєднуються, провокуючи перехід її від галузевої до функціональної моделі і визначаючи її інноваційність, яка вимагає переосмислення та аналізу задля формування висновків в частині тенденцій та закономірностей розвитку.

В першу чергу, варто зауважити на тому, що торгівля пройшла складний процес трансформації в ринкову економіку та зазнала значних витрат: кількісно зменшилася мережа торговельних підприємств, інфляція і гіперінфляція зменшила власні обігові кошти, а тривала збитковість підприємств галузі призвела до повної втрати власних обігових коштів у більшості обласних спілок споживчих товарів України [1, 341]. Проте в процесі удосконалення маркетингу, менеджменту й

управління фінансами ситуація устатковується й формує певні тенденції та закономірності розвитку, які варто дослідити з метою формування певних висновків. Зокрема, доцільним є дослідити динаміку зменшення кількості суб'єктів торговельної мережі України, яка мала місце з 2000 року включно і підтверджується закономірностями трансформації системи здійснення торговельної діяльності, що відображає рисунок 1.

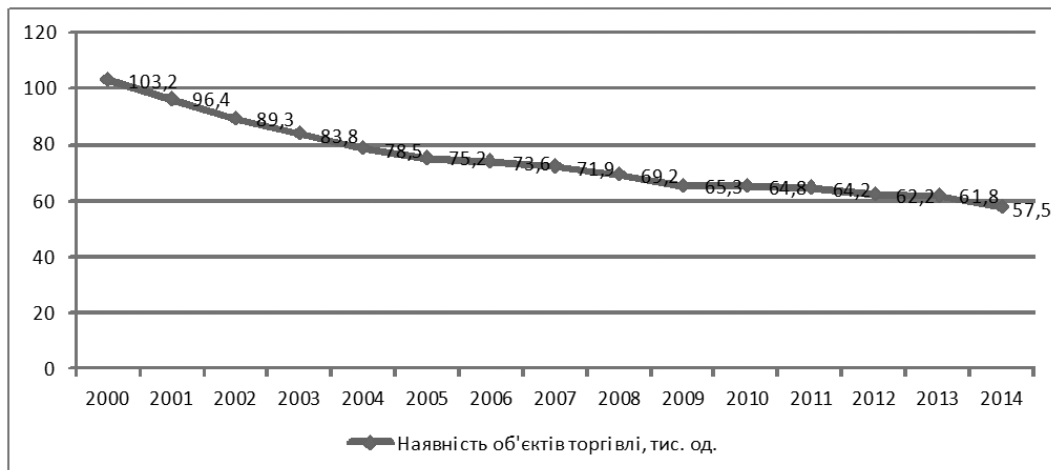

Рис. 1. Торговельна мережа України в 2000–2014 роках
Джерело: побудовано автором за даними [2].

Відтак, закономірним є кількісне зменшення торговельних учасників ринку на території України протягом досліджуваного періоду. Дана тенденція зберігається в розрізі чисельності суб'єктів оптової та роздрібної торгівлі. Власне, опираючись на сформовану закономірність, не можна робити висновків щодо погіршення торгівлі в Україні взагалі та руйнування торговельної мережі та відповідно інфраструктури. На противагу, нами даний процес трактується як природний рух до збільшення масштабності об'єктів торгівлі і це є економічно обґрунтований, закономірний процес розвитку, в першу чергу, і, подруге, це є ніщо інше як вплив ринкових умов, які систематизують сам ареал торговельної діяльності та врегульовують систему відносин, а отже і кількісні параметри учасників.

На даному етапі проведення досліджень з метою формування вичерпного висновку та доведення закономірності кількісного зменшення об'єктів торгівлі, яке за вище приведе-

ними судженнями не має негативних наслідків та характеру, варто проаналізувати динаміку роздрібного та оптового товарообороту підприємств торгівлі України (рис. 2.). Власне даний аналіз стану дає можливість формування висновку стосовно хвилеподібних змін як роздрібного так і оптового товарообороту підприємств торгівлі України.

Так протягом перших років досліджуваного періоду спостерігається динамічне збільшення обсягів оптового товарообороту на 383,2 млрд грн або 57,4%, а роздрібного – на 117 млрд грн або 90,1%. Наступний 2009 рік ознаменувався падінням величини оптового та роздрібного товарообороту на 16 та 189,4 млрд грн (6,5 та 18,0%) порівняно з 2008 роком відповідно. Таке скорочення було зумовлено, в першу чергу, розгортанням кризових процесів не лише в економіці України, але й у світі в цілому. 2011 рік відзначається збільшенням значень оптового товарообороту, який в наступні роки почав зменшуватись на 1,3 та 2,9% відповідно. Натомість у 2012 та

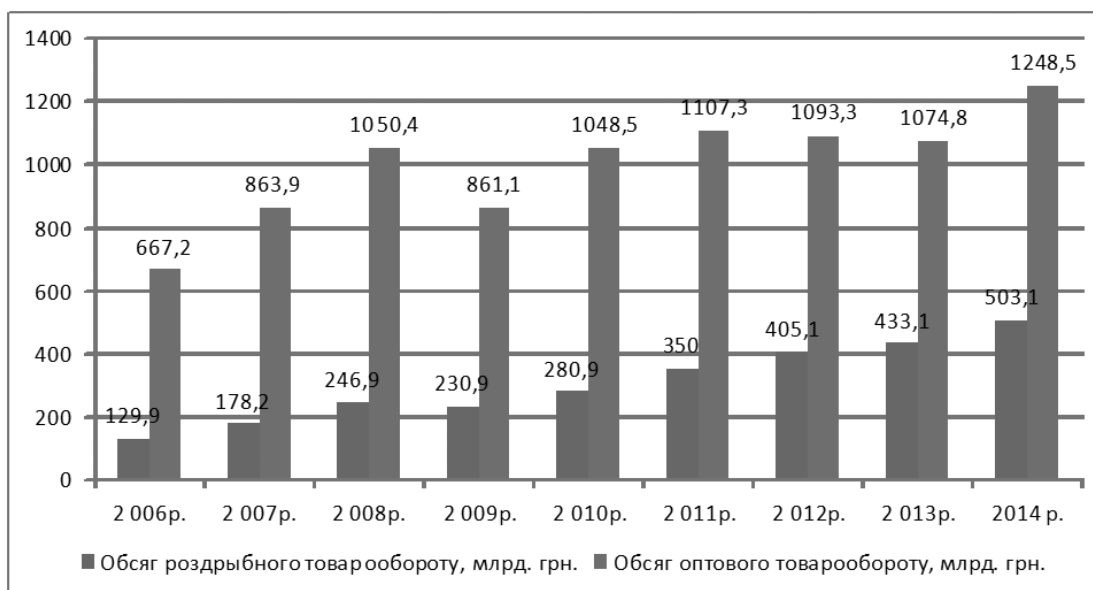

Рис. 2. Динаміка роздрібного та оптового товарообороту підприємств торгівлі України за 2006–2013 роки

Джерело: побудовано автором за даними [3, 20].

2013 роках обсяги роздрібного товарообороту відображають динамічну криву зростання на 15,8% та 23,8% у порівнянні з 2011 роком відповідно. В свою чергу, дані 2014 року демонструють максимізацію грошового значення товарообороту, навіть не зважаючи на тенденцію кількісного зменшення суб'єктів торгівлі в торговельній мережі України, що пояснюється зростанням рівня інфляції до 124,9%.

Загалом за даними досліджуваного періоду чітко простежується тяжіння до вирівнювання часток та обсягів оптового та роздрібного товарообороту і це є позитивний момент розвитку інфраструктури товарної мережі, адже торгівля як посередницький ланцюг між виробництвом та споживачем – кінцевою ланкою – представлена саме роздрібною складовою, а відтак частки між оптовою та роздрібною торгівлею мають бути відповідними на рівні споживчих товарів. Більш того, суб'єкти торговельної діяльності сьогодення схильються до ведення оптово-роздрібною торгівлі, що розширює ареал потенційних можливостей та формує об'єктивний процес розподілу товарів.

На разі варто звернути увагу на стратегічні орієнтири розвитку торгівлі України, яка має в своїй сутності орієнтуватись на домінуючі напрями. Сформувані відповідні висновки в даному питанні допоможе аналіз структури оптового та роздрібного товарообороту,

яка представлена категоріями продовольчих та непродовольчих товарів (табл. 1). Проте варто зважати на визначення стратегії розвитку не лише з огляду на тенденційність в межах національної економіки, а й з позицій світогосподарських процесів та лібералізації, які здійснюють безпосередній вплив на пропорційність розподілу часток між продовольчими та непродовольчими товарами в структурі оптово-роздрібною торгівлі.

Виходячи з даних таблиці беззаперечним є висновок щодо неоднорідності структур оптової та роздрібною торгівлі. Оптова торгівля за домінанту і основний напрям діяльності ставить групи непродовольчих товарів, частка яких за досліджуваними роками коливається від 80,3% у 2012 році до 85,2% у 2008 році. В свою чергу, роздрібний товарооборот має більш збалансований розподіл між категоріями продовольчих та непродовольчих товарів.

Галузь внутрішньої торгівлі є провідною галуззю економіки України та за деякими показниками посідає друге-третє місце в країні за досліджуваними роками. Так, частка торгівлі в загальному випуску товарів та послуг по країні складає 12,5%, а в структурі валової доданої вартості – 15,4% (друге місце після промисловості). За обсягами реалізованої продукції торговельна діяльність у 2013 році посіла друге місце, принісши в

Таблиця 1

Товарна структура роздрібно та оптового товарообороту торговельних підприємств в Україні

Рік	Питома вага в структурі роздрібно товарообороту,%		Питома вага в структурі оптового товарообороту,%	
	Продовольчих товарів	Непродовольчих товарів	Продовольчих товарів	Непродовольчих товарів
2006	38,2	61,8	15,5	84,5
2007	35,6	64,7	15,2	84,8
2008	34,4	65,6	14,8	85,2
2009	40,0	60,0	19,5	80,5
2010	39,5	60,5	18,5	81,5
2011	38,9	61,1	17,6	82,4
2012	40,2	59,8	19,7	80,3
2013	41,1	58,9	18,6	81,4
2014	40,9	59,1	18,4	81,6

Джерело: побудовано автором за даними [2].

економіку України 1550,9 млрд грн або 38,9% загального обсягу реалізованої продукції [4].

В сфері торговельної діяльності у 2014 році було освоєно 17264,1 млн грн інвестицій в основний капітал, що на 11,2% менше за рівень 2013 року та 28,2% – 2012 року. При цьому, більші обсяги інвестицій в основний капітал супроводжували саме оптову торгівлю. Інвестиції, залучені в сферу торгівлі, у 2014 році склали 7,3% загального обсягу інвестицій в основний капітал, освоєних в економіці України.

Не зважаючи на суттєвий рівень внутрішнього інвестування в сфері торгівлі, світові інвестори не вважають Україну привабливою для інвестування. Відповідно до звіту міжна-

родної консалтингової компанії А. Т. Кеамей «Індекс розвитку глобального ритейлу», Україна посіла у 2006 році 4 місце, 5-те – у 2007 році, 17-те – у 2009–2010 роках, а протягом останніх років (2011–2014 рр.) взагалі не ввійшла до тридцятки найпривабливіших для даного роду інвестицій країни. Невисоку привабливість України експерти пояснюють поганою інфраструктурою, суб'єктивністю організаційних органів, політичною нестабільністю і високою інфляцією [5].

Все вищезазначене не могло не відзначитися на фінансових результатах торговельних підприємств України, які відображено на рисунку 3. Таким чином, однозначним є висновок щодо неоднорідності та безсистемно-

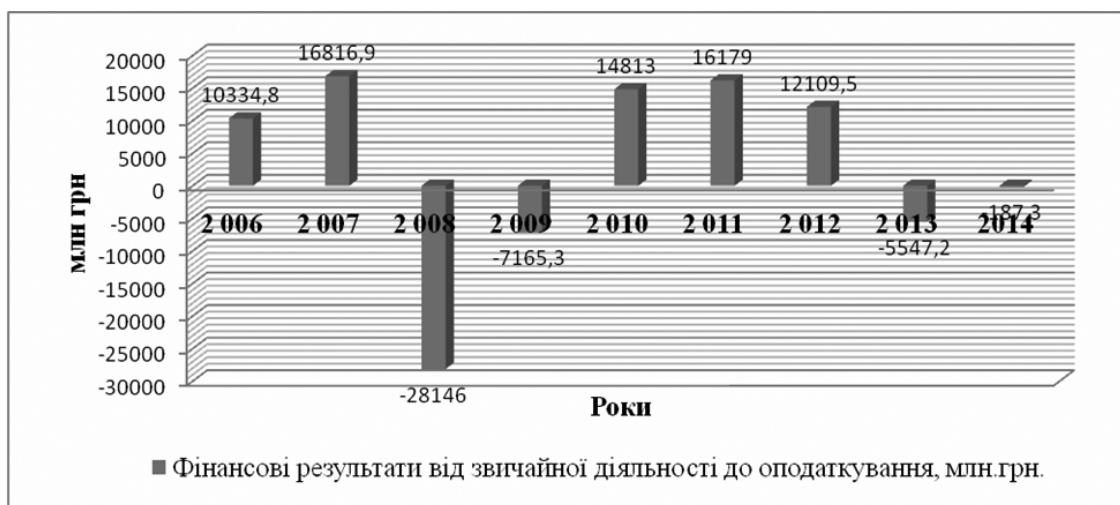

Рис. 3. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування підприємств торгівлі України за 2006–2014 роки, млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [3, 20].

сті розвитку торгівельної діяльності, яка є залежною від ряду факторів як внутрішнього так і зовнішнього характеру.

За даними рисунку підтверджується тенденційність кризових коливань фінансових результатів за роками протягом досліджуваного періоду, що дозволяє зробити закономірні висновки щодо перспектив розвитку сфери оптово-роздрібної торгівлі. Тож 2008–2009 роки, характеризуючись як кризові, демонструють збитки торгівельних підприємств, що мало наслідком негативний фінансовий результат по торговельних підприємствах. В наступні 2010–2011 роки фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування по підприємствах торгівлі знов набув позитивного значення. До того ж, намітилася позитивна тенденція до його зростання. В цілому фінансовий результат від звичайної діяльності підприємств торгівлі забезпечив 14,3% фінансового результату по економіці в цілому (друге місце після промисловості). Проте останні досліджувані роки порушили стан макроекономічної рівноваги в розрізі торгівельної діяльності сформувавши негативні зміни в структурі фінансових результатів, які у 2013 та 2014 роках мали від'ємний показник. В першу чергу, це пояснюється деструктивними змінами в державному апараті управління та, як наслідок, змінами в законодавчому та політичному середовищах.

Ще один вельми важливий показник значимості галузі – кількість робочих місць, яке вона гарантує. За цим показником торгівля займає одне з провідних місць, адже є одним

із найкрупніших в країні роботодавців. У 2014 році в торгівельній сфері були працевлаштованими 152,2 тис осіб (19,9% усіх працевлаштованих громадян України). Кількість зайнятих працівників в торгівлі склала у 2014 році 1262,5 тис осіб (16,2% із загальної кількості по Україні), найманих – 1236,0 тис осіб (16,0% загальної кількості найманих працівників). За кількістю зайнятих та найманих працівників торгівельна галузь посідає друге місце в економіці, поступившись лише промисловості. Проте рівень заробітної плати в галузі є на 12% меншим за середню зарплату в Україні.

Відтак, в підсумок проведеного аналізу закономірностей розвитку торгівлі в Україні варто звернути увагу на дані, що підтверджують важливість торгівельної діяльності для розвитку національного господарства України, які в повній мірі розкриває рисунок 4.

У відповідності до змісту рисунку доцільним є формування висновку про те, що торгівля відіграє визначну роль в забезпеченні розвитку національного господарства. Для підтвердження взаємозв'язку між показниками, що характеризують торгівельну діяльність (обсяг роздрібного та оптового товарообороту), та показниками, які традиційно використовуються для оцінки розвитку національного господарства (ВВП та ВВП на душу населення) можна сформулювати висновок щодо наявності тісного зв'язку між зазначеними ознаками та визначити роль торгівельної галузі в економіці України як такої, що демонструє високі показники діяльності та

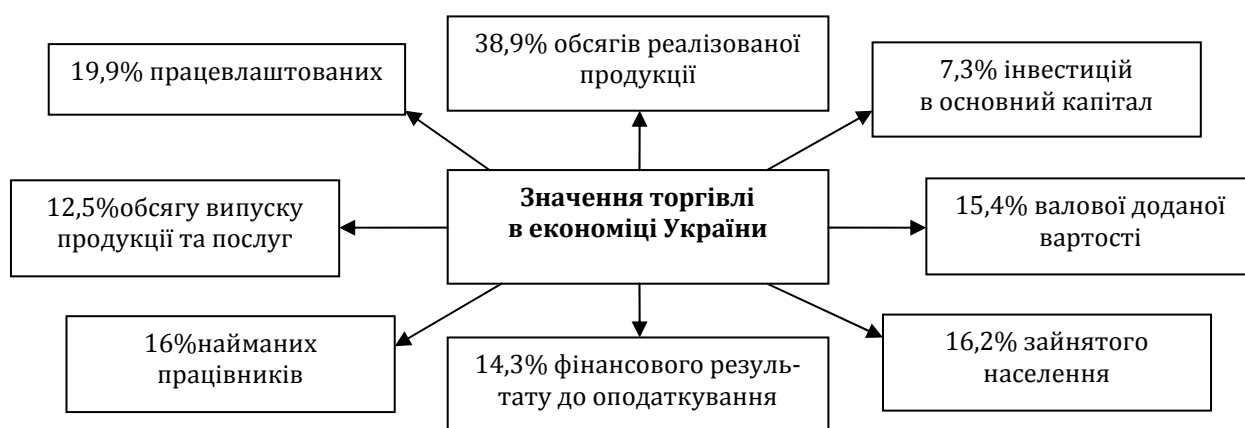

Рис. 4. Значення торгівлі для розвитку національного господарства
Джерело: побудовано автором за даними [6].

формує перспективні напрями розвитку на загальнодержавному рівні.

За результатами проведеного дослідження визначено тенденції та закономірності розвитку галузі оптово-роздрібної торгівлі, яка характеризується тісним взаємозв'язком та залежністю від факторів внутрішнього та зовнішнього порядку, що провокує коливання в розрізі сталості власне самого процесу розвитку. Проте варто зазначити значимість та перспективність її розвитку для національної економіки загалом, адже за результатами фінансової діяльності суб'єктів торгівлі формується домінанта зайнятості та питомої ваги в структурі національного доходу, що актуалізує значимість розвитку оптово-роздрібної торгівлі в ринковій економіці України з позицій інвестиційної привабливості, економічного зростання та національного структурного позиціонування.

A. SLYUSARENKO

Mykolaiv

TRENDS AND PATTERNS OF WHOLESALE AND RETAIL TRADE IN A MARKET ECONOMY UKRAINE

In the article the current state of wholesale and retail trade, set trends and patterns of development in a market economy in Ukraine and factors influencing the results systematized data on fluctuations depending on the influence of micro and macro. The research study provides qualitative and quantitative definition of the problems of distribution network and financial performance of its subjects. Done actualization of the role of trade in the national economy in general and the wholesale and retail as its perspective in the modern forms of treatment.

Key words: economic development, wholesale and retail trade, national economy, economic sector, the financial result.

A. В. СЛЮСАРЕНКО

г. Николаев

ТЕНДЕНЦИИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАЗВИТИЯ ОПТОВО-РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

В статье рассмотрено современное состояние оптово-розничной торговли, определены тенденции и закономерности ее развития в рыночной экономике Украины и факторы влияния на результаты, систематизированы данные о зависимости колебаний от воздействия факторов микро и макросреды. Исследование предполагает проработку количественных и качественных показателей с определением проблем торговой сети и финансовых результатов деятельности ее субъектов. Осуществлена актуализация роли торговли в национальной экономике в целом и оптово-розничной как ее перспективной формы в современном трактовании.

Ключевые слова: экономическое развитие, оптово-розничная торговля, национальная экономика, отрасль хозяйства, финансовый результат.

Список використаних джерел

1. Кречотун С. А. Внутрішня торгівля України: проблеми та перспективи розвитку галузі / С. А. Кречотун, В. Я. Влялько // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2012. - № 2(45). — С. 340—347.
2. Матеріали Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
3. Діяльність підприємств оптової торгівлі України за 2014 рік: Статистичний щорічник [Текст, Табл.]. — К.: Держкомстат України, 2015. — 34 с.
4. Верховлядова Н. І. Роль і значення торгівлі для розвитку національного господарства України [Електронний ресурс] / Н. І. Верховлядова, Р. С. Шостак // Ефективна економіка. — Дніпропетровськ. — 2012. - № 7. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
5. Лігоненко Л. О. Інвестиційна привабливість української торгівлі: реалії та перспективи [Електронний ресурс] / Л. О. Лігоненко // Україна торговельна. Імідж торгівлі та сервісу. — 2007. — Вип. 2. — Режим доступу: <http://www.who-is-who.com.ua>.
6. Біла О. Г. Торговельна галузь споживчої кооперації в контексті тенденцій розвитку роздрібно торгівлі України [Електронний ресурс] / О. Г. Біла, І. Л. Боднарчук // Українська кооперація. — 2009. — № 2. — Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2009-2/content.htm>.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2015